

DİN-in Polis Akademiyasının “Elmi-tədqiqat və redaksiya-nəşriyyat” şöbəsinin rəisi, polis polkovnik-leytenantı, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Hikmət Eyvazov Qismət oğlu

Virtual məkanda uşaq hüquqlarının etibarlı müdafiəsi

Bu gün uşaqların hüquqlarının müdafiəsi aktual problemlərdən biridir. Uşaq hüquqlarının müdafiəsində daha mühüm problemlərdən biri isə virtual məkanda onların müdafiəsidir.

Əsrimiz informasiya əsridir. Lakin müasir innovasiya alətlərindən və texnologiyalardan istifadə etməklə onlayn uşaq cinsi istismarına xidmət etmək və ya buna şərait yaratmaq qlobal bir mühitin formalaşmasına gətirib çıxarmışdır. Ona görə də bu qlobal problemin həllində ilk olaraq texnologiya şirkətləri, dövlət və qeyri-dövlət təşkilatları, hüquq mühafizə orqanları, elm və təhsil müəssisələri, beynəlxalq təşkilatlar əhəmiyyətli addım atmalı, ümumi mühafizə metodu-proqram hazırlanmalıdır.

Azərbaycan dövləti uşaq hüquqlarının qorunması ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında müddəa təsbit edilmişdir. Eyni zamanda beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq qanunvericilik aktları qəbul edilmiş, həmin aktların tətbiqi mexanizmi isə daim dövlətin nəzarətində olmuşdur. Eyni zamanda “Uşaqların cinsi istismardan və cinsi zorakılıqdan müdafiəsi haqqında” Avropa Şurasının Konvensiyası 2007-ci il 25 noyabr tarixdə Avropa Şurasına üzv olan dövlətlər tərəfindən imzalanmaq üçün açıq elan edilmiş və 2008-ci il 17 noyabr tarixdə Azərbaycan Respublikası tərəfindən də imzalanmışdır. Bu mövzunun aktuallığı ilə bağlı onu da qeyd edim ki, daima uşaqların qayğısına dövlət qayğısı vardır, belə ki 30 oktyabr 2018-ci il tarixində uşaqların yaşına uyğun informasiya əldə etmək hüququnun həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olaraq onların zərərli informasiyadan qorunması tədbirlərini müəyyən etmək və bu sahədə yaranan münasibətləri tənzimlənməsi məqsədi ilə “Uşaqların zərərli informasiyadan qorunması haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanun”u təsdiq edilib, 20 noyabr

tarixində həmin Qanunun tətbiqi barədə Fərmanı imzalanıb. Qanun 2020-ci il yanvarın 1-dən qüvvəyə minəcəkdir .

Qanunvericiliyin bu sahədə təkmilləşdirilməsi ilə yanaşı, dövlət və qeyri-dövlət təşkilatlarında, təhsil və təlim-tərbiyə müəssisələrində uşaqların belə təhlükələrdən müdafiəsi istiqamətində maarifləndirmə tədbirləri davam etdirilməlidir.

Yeni texnologiyalar uşaqlar üçün geniş imkanlar təklif edir, ancaq bununla belə, həmçinin təhlükə doğurur.

Belə ki, internet uşaq pornoqrafiyasının geniş yayılmasına imkan yaradır. Uşaqları internetdə çox vaxt fahişəlik və ya övladlığa götürmə məqsədilə satırlar. İnternet bu gizli cinayətkar fəaliyyəti daha da məxfiləşdirməyə imkan verir.

Yeni texnologiyaların uşaqlar üçün bir çox müsbət cəhətləri var. Uşaqlar doğum anından «rəqəmli nəslin» bir hissəsinə çevrilir və yeni texnologiyalardan informasiya əldə etmək, ünsiyyət, özünü ifadə etmək üçün istifadə edirlər. Lakin texnoloji yeniliklər, həmçinin cinsi istismarla bağlı cinayətlərin törədilməsini asanlaşdırır.

Hazırda dünya əhalisinin 40%-dən çoxu internetə çıxışa malikdir. Avropada 6–17 yaş arası uşaqların 70%-i qlobal şəbəkədən istifadə edir. Afrikada uşaqların əksəriyyəti ev və ya məktəbdə internetə çıxış imkanına malik deyil, lakin onlar internet-kafe xidmətindən aktiv istifadə edirlər. Kompüter, planşet və mobil telefonlardan istifadə edən uşaqlar çox vaxt uşaq pornoqrafiyası, uşaq ticarəti və onların cinsi istismarı ilə məşğul olan cinayətkarların şəbəkəsinin qurbanı olurlar. İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları yeni təhlükələrin və ya uşaqların yoldan çıxarılması və uşaq pornoqrafiyası kimi təhqir formalarının yaranmasına səbəb olmuşdur.

Təxminən 10 milyon uşaq cinsi istismarın qurbanıdır. İnsan alveri hallarının 43%-i cinsi istismarla bağlıdır və bu illik dövriyyəsi təxminən 7–19 milyard ABŞ dolları təşkil edən cinayətkar fəaliyyət seqmentidir.

İnternet uşaqların qanunsuz övladlığa götürülməsi məqsədilə uşaq ticarətinin miqyasının genişlənməsinə səbəb olmuşdur. Qlobal səbəkədə uşaqları övladlığa götürməyi təklif edən çoxlu sayda veb-saytlar vardır. Hər hansı uşağı həqiqətən

yaxşı həyatla təmin etmək istəyən və övladlığa götürmə üçün 70 min ABŞ dollarınadək ödəməyə hazır olan ailələr də var. Nəticədə cinayətkarların övladlığa götürmə ilə bağlı qanunsuz fəaliyyəti böyük gəlir qazandırır.

Yeni texnologiyalar cinayətkarların məxfiliyini təmin edir. Biz onların əməllərinin qarşısını almaq üçün lazımi vasitələrə malik olmalıyıq və çalışmalıyıq ki, onlar cəzasız qalmasınlar.

Yeni texnologiyaların tətbiqi ilə həyata keçirilən uşaq ticarəti və onların cinsi istismarı ilə mübarizəyə kompleks yanaşılmalıdır. Uşaq ticarəti və onların cinsi istismarının bütün formalarını qadağan edən qanunlar qəbul edilməlidir. Azərbaycan cinayət qanunvericiliyində uşaq pornoqrafiyasının dövriyyəsinə görə məsuliyyət nəzərdə tutulmuşdur.

Uşaqların internet və mobil telefon vasitələrindən təhlükəsiz istifadəsinin təmin edilməsi üçün aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsədmüvafiq olardı:

- uşaqların internetdə qarşılaşa biləcəkləri təhlükələr haqqında məlumatlandırılması məqsədilə maarifləndirici vəsaitlərin və təşviqat materiallarının hazırlanması;

- uşaqların internetdəki zərərli məlumatlardan qorunması yolları barədə valideynlərin məlumatlandırılması;

- ölkədə uşaqlar üçün xüsusi veb-saytların yaradılması istiqamətində səylərin artırılması;

- bütün dillərdə uşaq brauzerinin və uşaq axtarış sisteminin yaradılması;

- uşaqlar üçün internet kontentin və proqramların yaradılması işinin aktivləşdirilməsi məqsədilə xüsusi forumların və «Uşaqlar üçün ən yaxşı internet resurs» müsabiqəsinin keçirilməsi;

- uşaqlar üçün zərərli saytların siyahısının hazırlanaraq valideynlər arasında yayılması;

- internetdən təhlükəsiz istifadə sahəsində məsləhətlərin verilməsi, o cümlədən zərərli saytlar barədə məlumatların əldə olunması məqsədilə xüsusi «qaynar xətt»in və «elektron poçt» ünvanının yaradılması. Müvafiq məlumatların kütləvi informasiya vasitələrində yerləşdirilməsi (Avropa komissiyasının dəstəyi ilə

yaradılmış 49 ölkənin «qaynar xətt»lərini birləşdirən İNHOPE beynəlxalq təşkilatının təcrübəsindən yararlanmaqla);

- azyaşlıları qanunazidd hərəkətlərə təhrik edən, eləcə də onlara qarşı hüquqpozmaları təbliğ edən, xüsusən uşaq pornoqrafiyasını yayan saytlar barədə hüquq mühafizə orqanlarının məlumatlandırılması;

- zərərli saytların bütün dövlətlərin hosting provayderlərinin serverlərində yerləşdirilməsinin qarşısının alınması istiqamətində müvafiq tədbirlərin görülməsi;

- sertifikatlaşmadan keçməyən və kontrafakt mobil telefonların ölkəyə gətirilməsinin qarşısının alınması istiqamətində həyata keçirilən tədbirlərin gücləndirilməsi;

- mobil telefonlardan həddən artıq istifadə zamanı sağlamlığa vurulan zərər barədə maarifləndirici vəsaitlərin və təşviqat materiallarının hazırlanması;

- uşaqlar üçün xüsusi mobil telefonların ölkəyə gətirilməsinin stimullaşdırılması və bu telefonlardan istifadənin təbliğ edilməsi;

- beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla dövlətlərin teleməkanında ayrıca uşaq televiziyasının yaradılması;

- uşaqların təhsildən yayınmasının və zərərli məlumat əldə etməsinin başlıca səbəblərindən olması baxımından internet-klubların fəaliyyətinə nəzarətin gücləndirilməsi;

- internet-klublarda yalnız uşaqlar üçün məlumatların əldə olunmasına və foto-video materialların izlənilməsinə imkan verən ayrıca kompyuterlərin quraşdırılması.